

Talouden avoimuuden kasvun pysähtymisestä tullut jarru Suomen taloudelle

Matti Viren

Suomen talouden ongelmia pohdittaessa on syystä kiinnitetty huomiota investointien vähyteen ja etenkin korkean teknologian tuotannon heikkoon kehitykseen. Ehkä vähemmälle huomiolle on jäänyt niiden rinnalla viennin heikko kehitys; viennin BKT-osuus on polkenut paikallaan, vaikka taso on selvästi verrokkimaiden alapuolella, ja markkinaosuudet kaikilla toimialoilla ovat supistuneet rajusti. Ulkomaankaupan lama on tärkeä syy myös teknologian, niin kuin koko tuotannon tason, heikkoon kasvuun. Näin on ainakin, jos käytetään viitekehyksenä Robert E. Lucas Jr:n (2009) teknologian adaptaatiomallia.

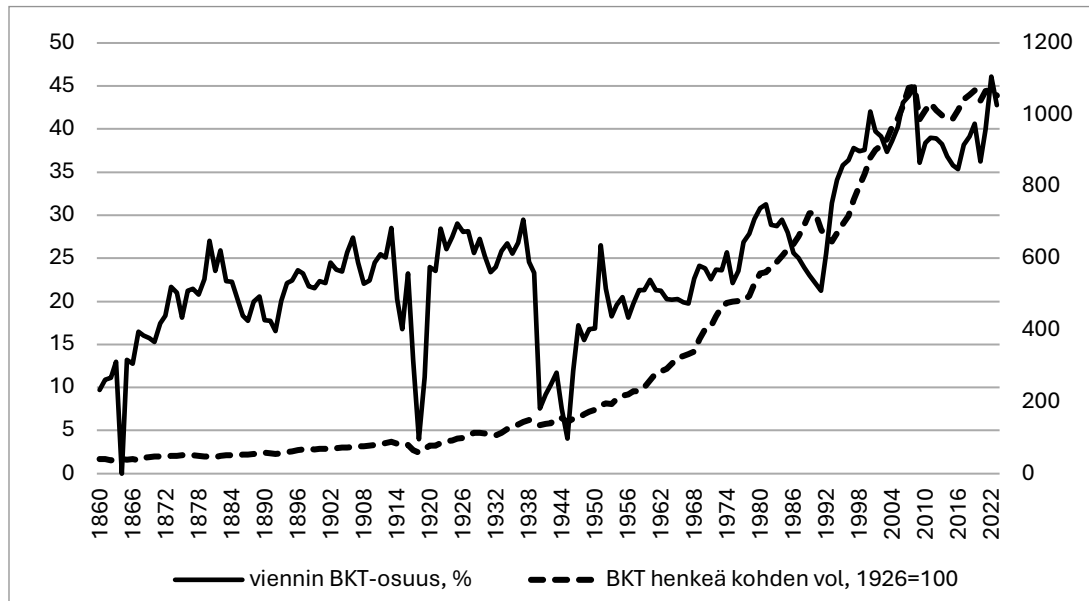
1. Vienti Suomen talouden veturina

Suomen talous on vaikeuksissa. Talouskasvu on hyytynyt jo lähemmäs 20 vuoden ajan ja osin sen seurauksena useat ongelmat kuten valtion velkaantuneisuus ovat kärjistyneet. Vaikka muutos aiempaan taloushistoriaan verrattuna on ollut dramaattinen, yhä puuttuu selkeä näkemys siitä, miksi talous on ajautunut tällaiseen tilaan. Vielä jokin aika sitten selitykseksi riitti Nokian epäonnistuminen matkapuhelinmarkkinoilla. Tämän selityksen varaan ei voi rakentaa talouspoliittista analyysiä vuosikymmeniksi eteenpäin.

Selvästikin kyse on suuremmasta ongelmas- ta, jonka olennainen piirre on Suomen heikentynyt asema kansainvälisessä kilpailussa. Suomi on kansainvälisessä vertailussa pieni maa. Sen

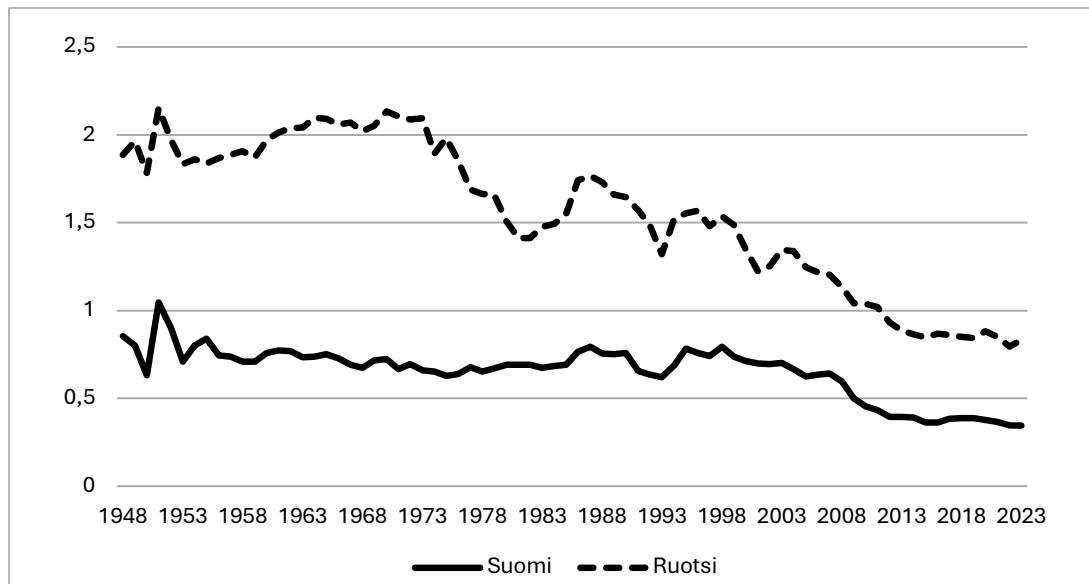
ainoa mahdollinen tapa vaurastua on talouden avautuminen, erikoistuminen ja kilpailu maailman markkinoilla. Käytännössä tämä tarkoittaa isoa ulkomaankauppaa, suurta vientiä ja tuontia. Kehitys on kulkenut täysin päinvastaiseen suuntaan 2000-luvun alun jälkeen. Ulkomaankaupan määrä suhteessa kokonaistuotantoon on pysynyt ennallaan ja osuus maailmankaupasta on supistunut (ks. Oinonen ja Viren 2022). Vuonna 1948 Suomen vientiosuus oli suurempi kuin Kiinan, mutta nyt Kiinan vientiosuus on yli 40 kertaa suurempi. Osuuden supistuminen on ollut silminnähden nopeaa EMU-ajanjaksona, jolloin se on supistunut 0.79 prosentista (vuonna 1998) 0.34:ään vuonna 2023. Vertailun vuoksi todettakoon, että Ruotsin osalta vastaavat luvut ovat 1.53 ja 0.83. Selvästikin Ruotsi on säilyttänyt paremmin asemansa maailmankaupassa.

Kuvio 1. Suomen viennin BKT-osuus ja talouskasvu.

Lähde: Kansantalouden tilinpito

Kuvio 2. Suomen ja Ruotsin osuus koko maailman tavaraviennistä

Lähde: Unctadin tietokanta <https://unctad.org/statistics>

Ulkomaankaupan BKT-suhteen pitäisi Suomen kaltaisessa pienessä maassa olla suuri ja globalisoituvassa maailmassa kaiken aikaa kasvava. Vuonna 2023 kyseinen suhde oli vain 42.8 %, kun se esimerkiksi Ruotsissa oli 55.2, Tanskassa 68.0 ja Sveitsissä 75.3. USA:n arvo oli 11.0, Kiinan 14.2 ja Luxemburgin 212.0 %. Kuriositeettina mainittakoon, että Suomen luku on lähes sama kuin Kuuban, jonka on 40 %! Suomessa viennin osuuden odottaisi olevan suurempi kuin Ruotsissa, joka on suurempi maa. Tämä lainalaisuus näkyy Maailmanpankin paneeli-

$$X/BKT = 76.28 - 3.63 \cdot \log(BKT) + 7.44 \cdot \log(BKT_{pc}) - 0.53 \text{Agri}, n = 6672, R^2 = 0.26.$$

Suomessa viennin osuuden pitäisi maakokologiikan mukaan olla suurempi kuin esimerkiksi Ruotsissa, joka on BKT:lla mitattuna kaksi kertaa suurempi maa. Mielenkiintoista on, että mallin antama sovite Ruotsille on lähes täsmälleen sama kuin havaittu arvo 55 %.

Kuviosta 1 voimme päätellä, että talouden avoimuudella, ja sen kasvulla, on jonkinlainen riippuvuus talouskasvun kanssa. Erityisen selvästi se tulee näkyviin toisen maailmansodan jälkeisenä ajanjaksona, jolloin ulkomaankaupan kasvu ja talouskasvu korreloivat voimakkaasti. Vuoden 2008 jälkeinen stagnaatio näkyy molemmissa aikasarjoissa samalla tavalla. Samaa voi tietysti varauksin sanoa sotia edeltäneestä ajanjaksosta, jolloin ulkomaankaupan osuudessa ei tapahtunut suuriakaan tasomuutoksia.

2. Miten talouden ”avautuminen” vaikuttaa?

Mitä talouden heikko avautuminen merkitsee talouskasvulle. Mielekäs viitekehys arvioille on Lucasin (2009) esittämä malli, jossa ideana on,

aineistolla tehdyssä alla raportoidussa regressiomallissa, jossa viennin BKT-suhdetta selitetään BKT:llä, henkeä kohden lasketulla BKT:llä (BKIT_{pc}) ja maatalouden BKT-osuudella (Agri). BKT-luvut ovat kiinteähintaisia USD-lukuja. Mallin mukaan Suomen viennin BKT-osuuden (X/BKT) olisi pitänyt EMU-ajanjaksona olla peräti 15 prosenttiyksikköä suurempi kuin se todellisuudessa oli (eli 2023 43 prosentin sijaan 58 %). Kaikki kertoimet ovat tilastollisesti merkitseviä 1 prosentin tasolla käytettäessä klusteroituja t-suhteita.

että tuottavuus voi kasvaa tasapainossa samaa vauhtia kuin maailman teknologiarajapinta, jota edustaa teknologiassa edistynein maa, joksi usein valitaan Yhdysvallat. Toisaalta ajatellaan, että kansainvälinen kauppa mahdollistaa korkean teknologian ”ilmaisen” hyödyntämisen ja siten teknologiarajapinnan saavuttamisen ajan mittaan (eli käytännössä elintason konvergenssin). Lucasin malli tarkoittaa käytännössä sitä, että maan i osalta on voimassa seuraava riippuvuus (henkeä kohden lasketun) BKT:n kasvun g suhteen:

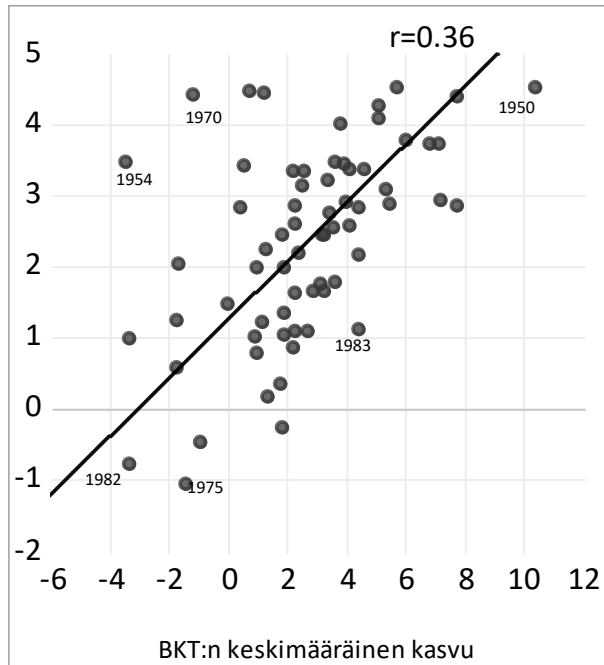
$g_i = g_{usa} \cdot (BKT_{usa}/BKT_i)^\theta$. Edellä θ viittaa jouston, jolla teknologiadaptaatio tapahtuu. Jouston arvo ei ole universaalinen vakio vaan heijastaa talouden rakenteellisia piirteitä, joihin lukeutuu myös talouspolitiikan ”hyvyys”, millä tarkoitetaan lähinnä markkinoiden toiminnan esteiden vähäisyyttä. Jonkinlaisena esimerkkinä parametrin tulkinnasta voisi olla vaikkapa Argentiina, jonka historiassa on ollut tyypillistä korkea protektionismi, lukuisat julkisen vallan interventiot ja rajoitukset sekä erilaiset kaupankäyntiin liittyvät kustannukset (valuutan vaihto, vaikeus suojautua valuuttariskeiltä ym.;

ks. Gonzales ja Nicolini (2024)). Tällaisessa tapauksessa parametri θ saa hyvin alhaisen, jopa negatiivisen, arvon. ”Hyvin asiansa” hoitaneet maat saavat arvoja, jotka lähentelevät ykköstä. Lucas esittelee evidenssiä tämän lainalaisuuden toiminnasta, ja käyttää simuloinneissaan arvoja $2/3$ ja $1/3$ kuvaamaan ”hyviä” ja ”huonoja” maita. Parametrin arvon voi toki estimoida. Itse asiassa estimoin sen BLD paneelihavainnoista (23 maata, 2046 havaintoa: (<https://www.long-termproductivity.com/download.html>) oletta-

en, että parametri on positiivisesti riippuvainen henkeä kohden lasketun BKT:n arvosta. Tällöin keskimääräiseksi arvoksi viime vuosille tuli 0.6.

Se sijaan, että yrittää estimoida parametrin arvon, voi havainnollistaa mallin toimivuutta vertaamalla maittaisia BKT:n kasvulukuja arvoihin, joita saa käyttämällä yllä esitettyä kaavaa, ja kalibroimalla parametrin θ arvoksi esimerkiksi yllä mainitun 0.67. Tulema käy ilmi oheisesta kuviosta 3.

Kuvio 3. BKT:n kasvu subteessa mallilla ennustettuun kasvuun.

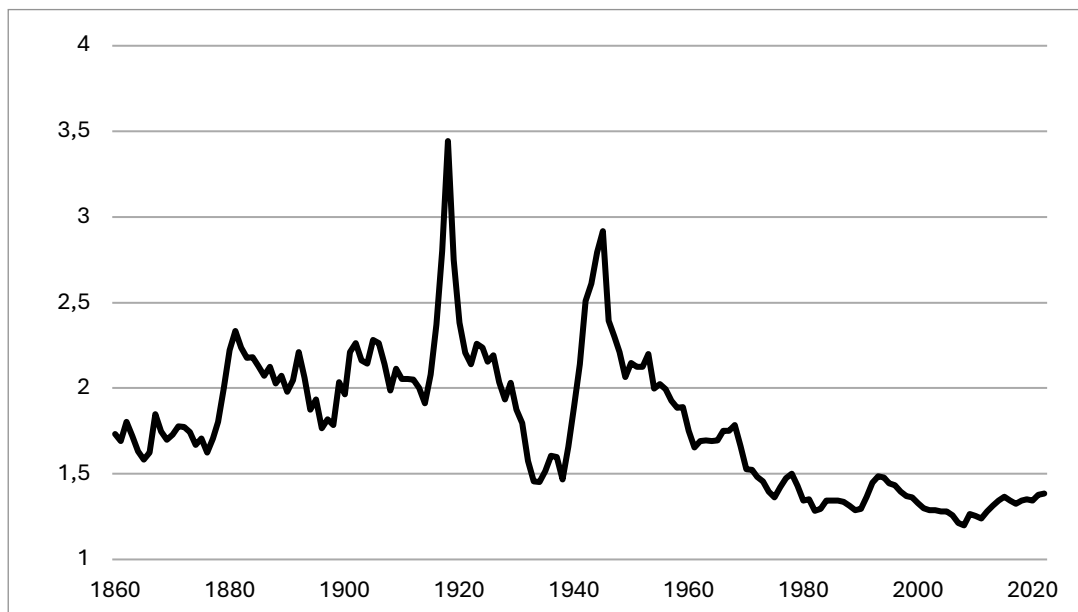

Kuvio perustuu BCL-tietokannan (<https://www.longtermproductivity.com/download.html>) paneeliaineistoon 23 teollisuusmaasta ajanjaksolta 1948–2022. Myös kuvat 4-6 hyödyntävät samaa tietokantaa.

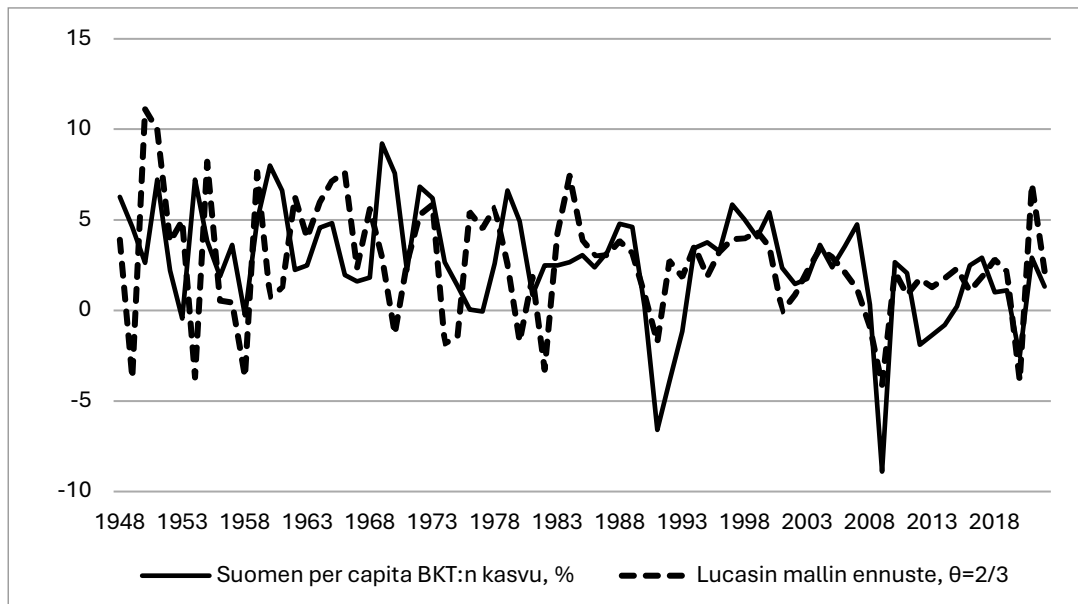
Kaikkien teollisuusmaiden sijaan on ehkä paikallaan tarkastella tilannetta vain Suomen osalta. Kuvioon 4 on piirretty Yhdysvaltain ja Suomen henkeä kohden lasketujen BKT-arvo-

jen suhde, joka on mallin keskeinen liikemuuttuja. Vastaavasti kuviossa 5 on esitetty mallilla lasketun BKT:n ja toteutuneen BKT:n kasvun aikaurat sotien jälkeiseltä ajanjaksolta.

Kuvio 4. Yhdysvaltain ja Suomen elintason (BKT per capita) subde.

Kuvio 5. Suomen BKT:n kasvu suhteessa ennustettuun kasvuun.

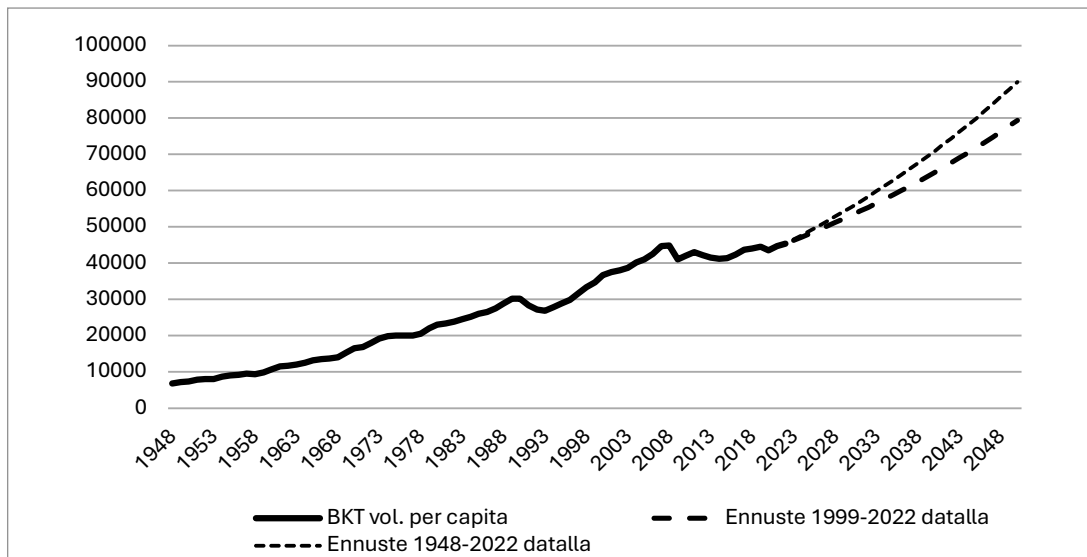
Kuvio 4 kertoo, että suhteellisesti ottaen 1930-luku oli Suomen kannalta hyvää aikaa johtuen pääasiassa siitä, että 1930-luvun lama koetteli Yhdysvaltoja paljon ankarammin kuin Suomea. 2000-luvun alussa Suomi oli jo saanut aika hyvin kiinni Yhdysvaltoja, mutta sen jälkeen kehitys on kulkenut tyystin eri suuntaan, mille selitystä voinee hakea esimerkiksi Suomen vientimenestystä koskevasta kuviosta 2. Yhdysvaltojen markkinaosuus on 2000-luvulla supistunut, mutta muutos ei ole samaa suuruusluokkaa: 1998 osuus oli nimittäin 12,3 % ja vuonna 2023 8,5 %.

Vastaavasti kuviosta 5 nähdään, että ennen vuotta 1980 malliennuste vastaa huonosti toteutuneita arvoja heijastellen sitä, että Suomen ja Yhdysvaltain suhdannevaihtelut eivät osu ajallisesti yksiin. Hajontaa havaintoihin aiheuttavat vielä Korean sota ja Suomen devalvaatiosykli. Vuoden 1980 jälkeen tilanne normalisoitui ja mallisovite vastaa aika hyvin toteutunutta. Mielenkäitoista on havaita, että Suomi jää 2000-lu-

vun alun jälkeen BKT:n kasvussa jälkeen mallisovitteen antamista arvoista. Ero sovitteeseen pienenee, jos parametrin θ arvoa hinataan lähemmäs nollaa, eli ajatellaan, että Suomen sopeutumiskyky kansainväliseen kilpailuun ja teknologian adaptaatioon on yksinkertaisesti vain heikentynyt hyvän alun jälkeen.

Miten paljon se sitten merkitsee käytännössä? Sitä on yritetty hahmottaa linearisoimalla yhtälö ja estimoimalla se eri ajanjaksoilta, ja ennustamalla estimoidulla yhtälöllä tulevaa kasvua vuoteen 2050 asti. Perusvaihtoehdossa parametrit estimoidaan ajanjaksolta 1948–2022, kun taas vaihtoehdossa käytetään EMU ajanjaksoa 1999–2022. Yhdysvaltain BKT per capita luvun oletetaan kasvavan 2 % vuodessa. Tulos ilmenee kuviosta 6, joka kertoo, että vuoden 2050 tasolla ero on 12 %. Luku on melko sensitiivinen periodivalinnalle ja sanomattakin lieenee selvää, että se on sensitiivinen mahdollisten kontrollien suhteen.

Kuvio 6. Suomen BKT:n kasvun malliennuste.

3. Johtopäätöksiä

Suomi on nyt hieman samanlaisessa tilanteessa kuin Argentiina ennen viime vuotta. Kasvu on pysähtynyt ja molemmissa maissa tätä pysähtymistä luonnehtii yhteinen piirre, epäonnistuminen ulkomaankaupan kasvussa. Asia on helppo todeta, mutta on paljon vaikeampaa päätellä, mitä voidaan tehdä asioiden parantamiseksi. EMU-jäsenyys sitoo kädet raha- ja valuuttakursipolitiikan suhteen (jos niitä nyt voi erotella). Poliittika-arsenaaliin ei jää jäljelle paljon muuta kuin jonkinasteinen sisäinen devalvaatio, jolla yksityisen sektorin kustannusrasitusta olenaisesti kevennettäisiin. Näyttää valitettavasti siltä, että tällä hetkellä yhteiskunnassamme ei ole sellaista konsensusta, joka herättäisi uskoa sellaisen politiikan toteutumismahdollisuuksiin. □

Kirjallisuus

- Gonzales, T. ja J. Nicolini (2024), “Argentina at a Crossroads”, *Federal Reserve Bank of Minneapolis Quarterly Review* 44(3): 2–15. <https://doi.org/10.21034/qtr.4432>.
- Lucas, R.E. Jr (2009), “Trade and the Diffusion of the Industrial Revolution”, *American Economic Journal. Macroeconomics* 1(1): 1–25, <https://www.aeaweb.org/articles?id=10.1257/mac.1.1.1>.
- Oinonen, S. ja M. Viren (2022), “Why is Finland lagging behind in export growth”, *Bank of Finland Economic Review* 5/2022, 1–14, <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/261372/1/1809695368.pdf>.